

Trötthetsambället

BYUNG-CHUL HAN

Trötthetsambället

Översättning Ola Wallin

ERSATZ

© Matthes & Seitz Verlag, Berlin 2009
All rights reserved by and controlled
through Matthes & Seitz Verlag, Berlin
© Ersatz, Stockholm 2013
Tredje tryckningen
Originaltitel Müdigkeitsgesellschaft
Översättning från tyska Ola Wallin
Redaktör Anna Bengtsson
Korrekturläsare Wera Minth
Omslag Håkan Liljemärker
Grafisk form & sättning Ola Wallin
Tryck Spindulys, Litauen 2014
ISBN 978-91-87219-62-7

www.ersatz.se

Varje tidsålder har sina typsjukdomar. Följaktligen fanns det en bakteriell tidsålder, men den upphörde senast med upptäckten av antibiotikan. Trots den enorma rädslan för en influensapandemi lever vi i dag inte i en viral tidsålder. Den har vi redan lämnat bakom oss tack vare immunologisk teknik. Det begynnande 2000-talet är, patologiskt sett, varken bakteriellt eller viralt, utan neuralt präglad. Neurala sjukdomar som depression, uppmärksamhetsstörning/hyperaktivitet (ADHD), borderline personlighetsstörning (BPS) och burnoutsyndrom (BS) präglar det begynnande 2000-talets patologiska landskap. Detta är inte infektioner, utan infarkter som inte beror på *negativiteten* hos det immunologiskt andra, utan på ett övermått av *positivitet*. Alltså undandrar de sig all immunologisk teknik som syftar till att avvärja det främmandes negativitet.

Förra århundradet var en immunologisk tidsålder. Det var en epok som tydligt skilde på innanför och utanför, på vän och fiende, på eget och främmande.

Även kalla kriget följde detta immunologiska schema. Ja, förra århundradets immunologiska paradigm genomsyrades självt av kalla krigets vokabulär, av ett regelrätt militärt dispositiv. Angrepp och försvar bestämmer det immunologiska handlandet. I detta immunologiska dispositiv, som sträcker sig från det biologiska över det sociala och till samtliga samhällsnivåer, finns en blindhet inskriven: allt som är främmande stöts bort. Immunförsvarets mål är främlingskapet som sådant. Även om främlingen inte hyser fientliga avsikter, även om han inte utgör något hot, elimineras han på grund av sin *annorlundahet*.

På senare tid har det uppstått diverse samhällsdiskurser som uttryckligen använder sig av den immunologiska förklaringsmodellen. Ändå kan man inte tolka den immunologiska diskursens aktualitet som ett tecken på att dagens samhälle skulle vara mer immunologiskt organiserat än förut. Att ett paradigm blir föremål för reflexion är ofta ett tecken på dess undergång. I det tysta fullbordas sedan en tid tillbaka ett paradigmskifte. Kalla kriget upphörde just i samband med detta paradigmskifte.¹ Samhället övergår i dag alltmer i en konstellation som helt undandrar sig det immunologiska organisations- och försvarsschemat.

Det kännetecknas av att *annorlundaheten och främlingskapet* håller på att försvinna. Annorlundaheten är immunologins grundkategori. Varje immunreaktion är en reaktion på annorlundahet. Nuförtiden har annorlundahet emellertid ersatts av *differens*, vilket inte framkallar någon immunreaktion. Den postimmunologiska, ja postmoderna differensen orsakar inte längre några sjukdomar. På ett immunologiskt plan är differensen det *lika*.² Samtidigt saknar differensen främlingskapets gadd, som skulle utlösa en häftig immunreaktion. Även främlingskapet desarmeras till en konsumtionsformel. Det främmande ersätts av det exotiska. *Turisten* bereser det. Turisten eller konsumenten är inte längre ett *immunologiskt subjekt*.

Så grundar också Roberto Esposito sin *Immunitas*-teori på ett felaktigt antagande när han konstaterar: »Under de senaste åren har det inte gått en dag utan att tidningarna rapporterat om till synes helt olikartade händelser, kanske rentav på en och samma sida. Vad förenade egentligen fenomen som kampen mot en ny uppflammande epidemi, motståndet mot kraven på utlämning av ett främmande lands statschef som anklagades för brott mot de mänskliga rättigheterna, införandet av strängare regler mot den illegala

invandringen och strategierna som syftar till att oskadliggöra de senaste datorvirusen? Ingenting, så länge man läser dem inom sina respektive, från varandra åtskilda områden – medicinen, juridiken, samhällspolitiken och datorteknologin. Förhållandet förändras emellertid om man sätter dem i relation till en tolkningskategori, vars särskilda egenhet ligger just i förmågan att skära på tvären igenom dessa partikulärspråk och förena dem utifrån en och samma betydelsehorisont. Så som framgår av titeln på boken kallar jag denna kategori för ›immunisering‹. [...] De ovan nämnda händelserna låter sig, trots sin lexikaliska dishomogenitet, samtliga förklaras som en skyddsreaktion mot ett hot.«³ Ingen av händelserna som Esposito anför tyder på att vi skulle befinna oss mitt i en immunologisk tidsålder. Även den så kallade *invandraren* är i dag inte en immunologisk *annan*, inte en *främling* i emfatisk bemärkelse, från vilken det utgår en verklig fara eller vilken man fruktar. Invandrare eller flyktingar uppfattas snarare som en belastning än ett hot. Inte heller problemet med datorvirus tillskrivs någon större samhällelig virulens. Därför är det inte en tillfällighet att Esposito i sin immunologiska analys inte åberopar samtidens problem, utan undantagslöst frågar från en förfluten tid.

Det immunologiska paradigmet går inte ihop med globaliseringsprocessen. Annorlundaheten som framkallar en immunreaktion skulle motverka gränsupplösningens process. Den immunologiskt organiserade världen har en särskild topologi. Den präglas av gränser, övergångar och trösklar, av staket, diken och murar. De förhindrar den universella bytes- och utbytesprocessen. Den allmänna promiskuiteten, som numera omfattar alla livsområden, och frånvaron av den immunologiskt verksamma annorlundaheten betingar varandra. Även hybridiseringen, som genomsyrar inte bara den aktuella kulturteoretiska diskursen, utan också hela den moderna livskänslan i stort, är immuniseringens diametrala motsats. Den immunologiska hyperestesi tillåter ingen hybridisering.

Negativitetens dialektik är immunitetens grunddrag. Det immunologiskt andra är det negativa som trängs in i det egna och försöker negera detta. Det egna går under vid mötet med det andras negativitet om det inte i sin tur förmår negera den. Det egnas immunologiska självhävdelse fullbordas alltså som negationens negation. Det egna hävdar sig i det andra, genom att det negerar dess negativitet. Även den immunologiska profylaxen, det vill säga vaccineringsen, följer

negativitetens dialektik. I det egna för man in endast fragment av det andra, för att framkalla immunreaktionen. Negationens negation sker i detta fall utan dödsfara, eftersom immunförsvaret inte konfronteras med det andra självt. Man begår frivilligt en smula våld på sig själv, för att skydda sig mot en mycket större fara som vore dödlig. Annorlundahetens försvinnande innebär att vi lever i en tid som lider brist på negativitet. 2000-talets neurala sjukdomar följer förvisso en dialektik, men inte negativitetens dialektik, utan positivitetens. De är patologiska tillstånd som beror på ett *övermått av positivitet*. Våldet utgår inte endast från negativiteten, utan också från positiviteten, inte bara från det andra eller det främmande, utan också från det *lika*. På detta positivitetens våld anspelar Baudrillard uppenbarligen när han skriver: »Den som lever av det lika, den dör av det lika.«⁴ Baudrillard talar även om »fetman hos alla rådande system«, hos informations-, kommunikations- och produktionssystemen. Det finns ingen immunreaktion mot fett. Baudrillard beskriver emellertid, och det är svagheten i hans teori, det likas totalitarism ur ett immunologiskt perspektiv: »Det är ingen tillfällighet att det talas så mycket om immunitet, antikroppar, om transplantat och avstötning. I en torftig

tid är man angelägen om absorbering och assimilation. I en tid av överflöd består problemet i avvísning och utstötning. Den allomfattande kommunikationen och överinformationen hotar samtliga mänskliga motståndskrafter.«⁵ I ett system där det lika härskar kan man bara tala om motståndskraft i överförd bemärkelse. Immunförsvaret riktar sig alltid mot det andra eller det främmande i emfatisk bemärkelse. Det lika leder inte till bildandet av antikroppar. I ett system som behärskas av det lika är det inte meningsfullt att stärka motståndskrafterna. Vi måste skilja mellan immunologisk och icke-immunologisk avstötning. Den senare inträffar vid ett *för mycket av det lika*, vid ett övermått av positivitet. Här medverkar ingen negativitet. Den är inte heller någon uteslutning, som förutsätter ett immunologiskt inre rum. Den immunologiska avstötningen sker däremot oberoende av kvantiteten, eftersom den är en reaktion på det andras negativitet. Det immunologiska subjektet med sin innerlighet värjer sig mot det andra, *utesluter* det, också när det förekommer i aldrig så ringa mängder.

Positivitetens våld, som uppstår vid överproduktion, överprestation eller överkommunikation, är inte längre »viralt«. Immunologin kommer inte åt det. Avstötningen vid ett övermått av positivitet utgör inget *immunologiskt försvar*, utan en *digestiv-neural avreaktion* och ett *avvisande*. Utmattning, trötthet och kvävningsskänslor efter ett *för mycket* är inte heller immunologiska reaktioner. Allt är resultatet av ett *neuralt* våld, som inte är viralt eftersom det inte beror på någon immunologisk negativitet. Baudrillard's teori om våld är full av argumentativa förkastelser och oklarheter eftersom den försöker beskriva positivitetens resp. det likas våld, där ingen olikhet är delaktig, som immunologiskt. Så här skriver han: »Näten och det virtuella utgör ett viralt våld. Ett våld av mjuk utplåning, ett genetiskt och kommunikationellt våld; ett våld i konsensus [...]. Detta våld är viralt i den bemärkelsen att det inte opererar frontalt, utan genom smitta, kedjereaktion och undanröjande av alla immuniteter. Också i den bemärkelsen att det i motsats till det negativa och historiska våldet verkar genom ett övermått av positivitet, precis som cancerceller, genom ändlös tillväxt, utväxt och metastas. Mellan virtualitet och viralitet finns ett hemligt släktskap.«⁶

I fiendskapens genealogi framträder enligt Baudrillard fienden i det första stadiet som varg. Han är en »yttre fiende som angriper och som man försvarar sig mot genom att bygga fästningar och murar«.⁷ I nästa stadium antar fienden skepnaden av en råtta. Han är en fiende som verkar i underjorden och som man bekämpar med hygienens medel. Efter ytterligare ett stadium, insektens, antar fienden slutligen en viral form: »Det fjärde stadiet är virusen, som i praktiken rör sig i den fjärde dimensionen. Mot virusen är det mycket svårare att försvara sig, då de befinner sig i systemets hjärta.«⁸ Det uppstår en »fantomliknande fiende som breder ut sig över hela planeten, likt ett virus sipprar in överallt och tränger in i maktens alla sprickor«.⁹ Det virala våldet utgår från de singulariteter som inrättar sig i systemet likt terroristiska sovceller och försöker undergräva det inifrån. Terrorismen som det virala våldets centralgestalt utgör enligt Baudrillard det singularäras uppror mot det globala.

Också i viral form följer fiendskapen det immunologiska schemat. Det fientliga viruset tränger in i systemet, vilket fungerar som ett immunsystem och avvärjer den virala inkräktaren. *Fiendskapens genealogi sammanfaller emellertid inte med våldets genealogi.*

Positivitetens våld förutsätter ingen fiendskap. Det utvecklas just i ett tillåtande och pacificerat samhälle. Därför är det osynligare än det virala våldet. Det huserar i det likas negativitetlösa rum, där det inte sker någon polarisering mellan fiende och vän, mellan inre och yttre eller mellan eget och främmande.

Världens positivisering frambringar nya former av våld. De utgår inte från det immunologiskt andra. Tvärtom är de immanenta i systemet självt. Just på grund av sin immanens berör de inte immunförsvaret. Det neurala våldet, som leder till psykiska infarkter, är en *immanensens terror*. Denna skiljer sig radikalt från den fasa som utgår från det *främmande* i immunologisk bemärkelse. Medusa är kanske det immunologiskt andra i sin mest renodlade form. Hon representerar en radikal annorlundahet, som man inte kan betrakta utan att dö av åsynen. Det neurala våldet undandrar sig tvärtom alla immunologiska bilder, då det saknar negativitet. Positivitetens våld är inte uteslutande, utan mättande, inte exklusivt, utan totalt. Därför är det oåtkomligt för en omedelbar observation.

För att beskriva neurala sjukdomar som depression, ADHD eller BS passar inte det virala våldet, då det fortfarande följer det immunologiska schemat »inre och yttre« eller »eget och annat« och förutsätter en systemfientlig singularitet eller annorlundahet. Det neurala våldet utgår inte från en systemfrämmande negativitet. Det är tvärtom ett *systemiskt*, det vill säga systemimmanent våld. Såväl depression som ADHD och BS tyder på ett övermått av positivitet. BS är en härdsmläta hos jaget på grund av överhettning när det blivit *för mycket av det lika*. Inte heller *hyper* i hyperaktivitet är en immunologisk kategori. Det åsyftar bara en *massproduktion av det positiva*.